Beata Iwona Kuryłowicz,
Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Knyszyna,
Białystok 2005, s. 244, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku

Knyszyn otrzymał prawa miejskie 18 października 1568 r. Jednak data ta nie jest momentem rozpoczęcia prowadzenia ksiąg miejskich, ponieważ miasto założyła królowa Bona, a wymierzył je przede wszystkim Aleksander Chodkiewicz, pierwszy starosta knyszyński. W latach 1537–1540 Chodkiewicz przeprowadził pomiarę włóczną, dokonał pomiaru gruntów miejskich Knyszyna oraz całej włości knyszyńskiej o powierzchni 100 włók. Najstarsza księga miejska z 1545 r. liczyła 190 kart. Księgi miejskie znajdowały się w magistracie miejskim do połowy XIX w. Na mocy ukazu carskiego z 1852 r. wywieziono je do Centralnego Archiwum Wileńskiego.

Wielu badaczy zajmowało się historią Knyszyna[1]. Monumentalna praca prof. J. Maroszka *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*[2] przedstawia miejsce i znaczenie, jakie w dziejach Rzeczpospolitej

[1] S. Alexandrowicz, *Mapy majątkowe północnego Podlasia z XVI wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", R. XIV, 1966, nr 2; E. Chodorowski, *Knyszyńskie szkice historyczne*, Knyszyn 1997; K. Cyganek, *Kronika parafialna kościoła knyszyńskiego*, Knyszyn 1944; A. Kołodziejczyk, *Z dziejów kolonizacji puszcz na Podlasiu w XV–XVI wieku*, [w:] *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku*, pod red. J. Śliwińskiego, Olsztyn 2002; H. Stasiewicz, *Knyszyn i ziemia knyszyńska*, Knyszyn 1997; M. Taradejna, *Ustawa Leśniczem króla Zygmunta Augusta, uchwalona w 1568 roku w Knyszynie*, [w:] *Las w kulturze polskiej. I Ogólnopolska Konferencja pt.: Las w kulturze polskiej. Materiały z konferencji*, Gołuchów 13–15.10.1999, pod red. W. Łysiaka, Poznań 2000; A. Tarnawski, *Działalność gospodarcza J. Zamoyskiego, kanclerza i hetmana W. Kor. (1572–1605)*, Lwów 1935; E. Wroczyńska, *Eksploatacja lasów na Podlasiu w XVI wieku*, [w:] *Studia nad społeczeństwem i gospodarką Podlasia w XVI–XVIII wieku*, pod red. A. Wyrobisza, Warszawa 1981.

[2] J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000.

Obojga Narodów odegrały dobra własne ostatniego Jagiellona. Odszukał on i opracował także akta sądów miasta knyszyńskiego z lat 1553–1580[3].

W 2005 r. ukazała się monografia poświęcona językowi polskiemu w szesnastowiecznych księgach miejskich Knyszyna. Praca ta, choć niewielka objętościowo, daje czytelnikowi bogaty obraz języka, który był używany w Knyszynie w XVI w. Omawiana książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii.

Rozdział pierwszy poświęcony jest grafice oraz ortografii, jakie występują w księgach miejskich. Została tu opisana pisownia samogłosek, spółgłosek, geminatów (częste podwajanie liter ł, l, s, f, d, r itd.), wielkie i małe litery, pisownia łączna i rozdzielna oraz oznaczenie miękkości. W drugim rozdziale opisana została fonetyka. Opisano zjawiska fonetyczne, które już nie występują we współczesnym języku lub mają charakter regionalizmów. Kolejny rozdział zajmuje się fleksją szesnastowiecznych ksiąg miejskich Knyszyna. Autorka omawia odmianę rzeczowników, przymiotników, imiesłowów przymiotnikowych, zaimków, liczebników oraz czasowników. W czwartym rozdziale, np. elementy składni, autorka analizuje skład zdania pojedynczego oraz wypowiedzi złożone. Następny rozdział poświęcony jest słowotwórstwu, gdzie opisywane są przyrostkowe formanty rzeczowników oraz przymiotników, formanty przysłówkowe, czasownikowe. W ostatnim rozdziale autorka analizuje słownictwo – wyrazy rodzime oraz zapożyczone z różnych języków.

Rozprawa B. I. Kuryłowicz jest analizą języka szesnastowiecznych ksiąg miejskich Knyszyna. Trzon pracy stanowią rozdziały o fleksji, elementach składni oraz słowotwórstwie. Bardzo interesujący jest rozdział o słownictwie, gdzie autorka omawia zapożyczenia z różnych języków (germańskie, litewskie, łacińskie, czeskie, francuskie, a nawet tureckie).

Niestety, praca pozostawia pewien niedosyt. Autorka swój obszar badań zawęziła tylko do ksiąg miejskich z lat 1553–1580. Analizę swoją oparła o akta albo sprawy sądów miasta knyszyńskiego w latach 1553–1580, które opracował i wydał prof. J. Maroszek[4].

Jak podkreśla prof. Maroszek, akta te zostały opracowane dla mieszkańców Knyszyna, a tym samym ich język został uproszczony, a – jak wiemy – rzeczywisty obraz mogą przedstawić tylko oryginale księgi miejskie.

---

[3] *Akta albo sprawy sądów miasta knyszyńskiego 1553–1580*, t. I, opracował J. Maroszek, Białystok 1999.

[4] *Akta albo sprawy sądów miasta knyszyńskiego 1553–1580*, t. I, opracował J. Maroszek, Białystok 1999.

Ponadto autorka nie dotarła do wszystkich ksiąg miejskich Knyszyna. W Państwowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku znajduje się zespół ksiąg miejskich Knyszyna z lat 1556–1709. W Centralnym Archiwum Akt Dawnych Rosji w Moskwie także zachowały się księgi magistratu miasta Knyszyna obejmujące lata: 1528, 1531, 1563, 1571. Nie porównywała ksiąg miejskich z innych lat, mimo że w Archiwum Państwowym w Białymstoku przechowywane są dokumenty z magdeburgii Knyszyna z XVII i XVIII w. Ogromnie wzbogaciłoby to pracę.

Niedopuszczalny jest brak w bibliografii najważniejszej pozycji, na podstawie której powstała ta praca, czyli *Akta albo sprawy sądów miasta knyszyńskiego 1553–1580*, t. I, opracował J. Maroszek, Białystok 1999. Czytelnik może odnieść wrażenie, iż autorka pominęła pracę, która była jej podstawą badawczą i która posłużyła do napisania omawianej pozycji. Ponadto w pracy brak monumentalnych dla Knyszyna i jego języka prac prof. Czesława Kudzinowskiego, znawcy języków ugrofińskich, językoznawcy bałtysty. Opracował on m.in. *Słownik dialektu knyszyńskiego*[5]. Jest to zbiór ponad pięciu i pół tysiąca wyrazów, zapisanych w ciągu kilkudziesięciu lat, obecnie znajdujący się w UAM w Poznaniu. Czesław Kudzinowski pisał także o przykładach wpływów obcych w polskiej gwarze Knyszyna i okolic[6]. Temat ten porusza autorka recenzowanej pracy, niestety, trzeba dodać, iż nie wyczerpuje tego wątku.

Podsumowując: recenzowana praca stanowi wartościowy i potrzebny materiał do badań nad polszczyzną szesnastego wieku. Niestety, autorka nie sprostała oryginałom ksiąg miejskich, korzystała tylko z wydania opracowanego przez J. Maroszka, co widać przy czytaniu tej pracy. Miejmy nadzieję, że w przyszłości zostaną opracowane oryginalne księgi miejskie Knyszyna, nie tylko z XVI w.

Marta Piszczatowska

[5] D. K. Rembiszewska, *Wpływy bałtyckie w „Słowniku dialektu knyszyńskiego" Czesława Kudzinowskiego*, „Acta Baltico-Slavica", nr 30, Warszawa 2006.

[6] C. Kudzinowski, *Jaćwingowie w języku*, „Acta Baltico-Slavica", t. I, Białystok 1994, s. 217–225.